

VOJVODOV GOZD NA GORENJSKEM

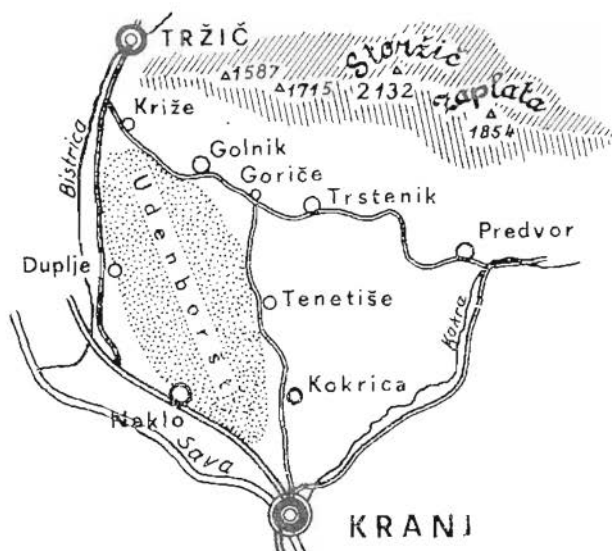
Ing. Franjo Jurhar (Ljubljana)

Vojvodov gozd, bolj znan pod domačim imenom Udenboršt, obsega ok. 1300 ha strnjene gozda, ki se razteza po ravninskem svetu med vasmi Kokrica, Tenetiše, Letence, Goriče, Križe, Duple, Strahinj in Naklo. Njegovo zgodovino najdemo že v zelo starih virih, npr. *Kaspret, A.*: Die landesfürstlichen Forste und Jagdgebiete in Krain, Laibacher Zeitung. 1900; *Müllner, A.*: Das Waldwesen in Krain, Argo VIII, 1902; *Zontar, J.*: Zgodovina mesta Kranja, 1939; Arhivarije v Državnem arhivu v Ljubljani (dominikalni akti za Gorenjsko, snop 459).

V zgodnjem srednjem veku je vse ozemlje severno od Kranja pa do Radovljice in gorskih grebenov (Zaplate, Storžiča in Kukovnice) pokrival gozd. Besedni koreni krajevnih in ledinskih imen povedo, da je tam prevladoval hrastov in brezov gozd (Brezje, Podbrezje, Hrastje, Dobrava, Duplje: dob ali dub je star izraz za hrast).

Zgodovinski viri pravijo, da ob nastajanju fevdalnih gospoств obravnavani gozdni kompleks ni bil dodeljen fevdalcem, temveč si ga je pridržal vladar kot kronsko zemljo. Krčenje gozda za nov obdelovalni svet se je zajedalo v to gozdno gmoto, jo manjšalo ter delilo na več ločenih delov. Krčenje je potekalo v smeri od Tržiške Bistrice proti vzhodu k vasi Naklo, od Kranja proti severu in od potoka Bele nad vzhod in zahod proti Tenetišam in Goričam. Tako se je izoblikoval sedanji Vojvodov gozd ali Udenboršt.

Leta 1396 je dal Vojvoda Viljem gozd v upravo mestu Kranju, pridržal pa si je lovsko pravico, ki pa je ni imel le v tem gozdu, marveč na veliko širšem ozemlju. Meja njegovega lovišča je potekala po Tržaški Bistrici do Tržiča, nato preko Kriške gore, Kukovice, Tolstega vrha in Storžiča do

Udenboršt z bližnjo in daljnjo okolico. Merilo 1 : 200.000

Kokre, po tej reki navzdol do izliva v Savo in po Savi navzgor do Tržiške Bistrice. Meščani Kranja so smeli v Udenborštu sekati le poškodovana drevesa, ki jih je podrl veter ali sneg. Leta 1521 je Karel V. odvzel gozd mestu in s tem so meščani izgubili tudi vse pravice drvarjenja.

Nadvojvoda Karel (1564—1590), po katerem je obravnavani gozd dobil svoje ime Vojvodov gozd (Herzogsforst), je želel izboljšati gospodarstvo z gozdom in je postavil posebnega višjega gozdarja s sedežem najprej v Radovljici, nato pa v Ljubljani. Njemu so bili podrejeni gozdni čuvaji v Vojvodovem gozdu. Za preživljanje so jim bile dodeljene tako imenovane »lovske kmetije«, ki so bile proste dajatev. Razen tega pa so čuvaji dobivali še letno plačo 4 goldinarjev, par čevljev in zelen klobuk. Varovati in gojiti so morali divjad in zatirati zveri, zlasti volkove in rise. Nadzorovali so, da so drvarili le tisti, ki so imeli za to pravico od deželnega kneza. Med uživalci drvarjenja so bili samostan Velesovo, kranjski grad Kieselstein, kranjski župni vikarji, državni zakladničarji in višji rudarski sodniki, nadalje 59 kmetij, in sicer 11 iz vasi Rupa, 22 iz Primskovega, 7 iz Gorenj, 16 iz Britofa in 3 iz Orehovlj, ki so vse spadale pod državni kameralni zemljiškokogospodski urad. Vasi Naklo in Primskovo sta imeli pravico pospravljati polomljeno drevje in klestiti vejnike za živinsko krmo. Za odškodnino so dajali deželnemu knezu odvetščino, določeno število piščancev in jajc na leto.

Drevje pa niso sekali le kmetje, ki so imeli to pravico, temveč tudi neupravičeni, ki jih je bilo vedno več. Nič niso zalegle prepovedi in hude kazni. Sredi 17. stoletja je deželni knez pripoznal omejeno izkoriščanje gozda podložnikom iz 19 vasi: Rupa, Primskovo, Gorenje, Britof, Orehovje, Malo in Veliko Naklo, Pivka, Zgornje in Spodnje Duplje, Struževo, Zadraga, Žiganja vas, Letence, Tenetiše, Sebenje, Srakovje, Breg in Senčur. Ti podložniki so smeli pobirati dračje, pridobivati steljo od podrhtih iglavcev, kositi nastil in resje ter nabirati gozdne sadežc. Vse to je povzročalo vedno hujše pustošenje gozda ter tudi propadanje divjadi. Slednjemu so pripomogli številni divji lovci, ki so bili tudi iz plemiških vrst. Stanja niso izboljšale niti hude kazni. Kmetu, ki so ga zasačili drugič pri divjem lovu, so iztaknili oči. Neko poročilo iz leta 1666 pravi, da tedaj ni bilo videti skoraj nobene visoke divjadi več.

Naslednje leto 1667 je Leopold I. prodal Vojvodov gozd z vsemi pravicami takratnemu deželnemu glavarju grofu Turjaškemu, Volku Engelbertu. Ta je dovolil sekati drva, grabiti steljo in dr. samo tistim, ki so mogli dokazati, da imajo to pravico že od prej; to so bili nekateri podložniki nekdanjih državnih zemljiškokogospodskih uradov, Naklo in Primskovo, župnišče v Naklem ter 57 podložnikov iz vasi Senčur. Slednji so dajali za odškodnino po gruntu 2 merika ovs. Pasti prašiče je smelo le še 27 kmetov iz raznih vasi ob robu gozda in so morali za to dajati 1 gnjat ali namesto nje plačevati ustrezen znesek.

Vojvodov gozd za Turjaške kneze ni bil donosen, zato so v 2. polovici 18. stoletja začeli misliti na njegovo razdelitev v parcele, ki bi jih dali kmetom v zakup. Okoli leta 1780 je bil izdelan načrt, da se Udenboršt razkosa med 400 udeležencev, ki bi plačevali Turjaškemu knezom zakupnino. Zaradi spora, kdo je upravičen dobiti delež, se je ta zamisel uresničila šele leta 1804., ko so gozd razdelili in dali v zakup kmetom. V prvi polovici 19. stoletja je bilo v gozdu 1441 deležev. Imeli so jih kmetje iz 32 vasi ter kranjski grad Kieselstein, hiša baronov Egghkov (sedaj Brdo) in Jurij Engelman. Te vasi so bile: Sebenje, Žiganja vas, Breg, Zadraga, Zgornje in Spodnje Duplje, Strahinje, Veliko in Malo Naklo, Pivka, Struževo, Bitnje, Rupa, Korica, Bobovk, Ilovka, Predoslje, Primskovo, Gorenje, Britof, Senčur, Srakovlje, Orehovlje, Mlaka,

Zgornje in Spodnje Tenetiše, Retnje, Novaki, Zavode, Letence, Kamnjek in Golnik. Z zemljiško odvezo po letu 1848 pa so postali kmetje pravi lastniki gozda.

Zgodovinski viri nam torej povedo, da je Udenboršt s časom zelo spreminjal svojo podobo. V davnini je gozd pokrival veliko večji prostor kot sedaj in se je skozi dolga obdobja spreminjal zaradi delovanja človeka in podnebnih činiteljev. Kot je bilo že omenjeno, sta v davnini gradila gozd pretežno hrast in breza, sedaj pa je poglavitna drevesna vrsta rdeči bor, na katerega odpada 60% drevja, smreke in jelke je 30%, listavcev pa komaj 10%. Med listavci so zastopane naslednje domače drevesne vrste: hrast, bukva, gaber, kostanj, breza, lipa, jesen, jelša in brest. Najznačilnejše drevo v sedanjem Udenborštu je torej rdeči bor. Podoben razvoj gozdnih združb in sekularnih premen drevesnih vrst kot v Udenborštu je bil ugotovljen tudi v mnogih drugih gozdnih predelih. Na spodnjem Koroškem leži npr. velik gozdni kompleks Dobrava, poraščen sedaj pretežno z rdečim borom. Po raziskovanjih fitocenologa Aichingerja je v rimljanski dobi tam rasel dobov gozd tudi še pozneje, v času naselitve Slovencev, ki so dali kraju sedanje ime. Tudi v gozdovih na Sorškem polju pogosto srečujemo krajevna imena, kot so: Hrastiči, Dobrave, Brezje. Dandanes pa nekdanji hrastov, gabrov ali brezov gozd tam spodrivata bor pa tudi smreka, ki se prirodno zelo širita med hrastovjem.

DER HERZOGSFORST

(Zusammenfassung)

Mit Anlehnung an verschiedene Quellen schildert der Autor die geschichtliche Entwicklung des denkwürdigen Waldes unweit der Stadt Kranj. Es handelt sich um einen etwa 1300 Ha grossen geschlossenen Wald, der jetzt überwiegend mit gemeiner Föhre bestanden ist. Die Angaben betreffen den Besitzstand mit Anfang des Jahres 1396 und begleiten die Entwicklung des behandelten Waldbesitzes bis zum heutigen Tage. Der Wald hat mit der Zeit sein Bild und seine truktur sehr verändert in Abhängigkeit von den geschichtlichen, sozialpolitischen und wirtschaftlichen Umständen, welche von den Geschehnissen im weiteren und engeren Gebiete bedingt worden sind. Nur ein Teil des einst grösseren Waldbesitzes hat durch Jahrhunderte bis heute allen Gefahren und Prüfungen getrotzt.

DRUŠTVENE VESTI

XII. REPUBLIŠKO TEKMOVANJE V SMUČANJU

Dvanajsto republiško tekmovanje v smučanju gozdarjev, lesarjev in lovcev je bilo letos 5. in 6. marca prvič na Golteh, v našem novem zimsko-športnem središču v Zgornji Savinjski dolini. Prireditelji tekmovanja, gozdarji in lesarji iz Savinjske doline, niso imeli lahkega dela. Ohraniti je bilo dobro mnenje o nasploh odlični organizaciji dosedanjih smučarskih tekmovanj, na svojih smučiščih so organizirali takšno tekmovanje tokrat prvič, prijave tekmovalcev pa so po svoji številnosti presegle vsa pričakovanja. Spet se je pokazalo, da zanimanje za smučarski šport iz leta v leto zelo narašča. Organizacijski odbor, ki ga je vodil inž. Branko Korber, in tekmovalni odbor pod vodstvom A. Jezernika sta svoje delo dobro opravila.